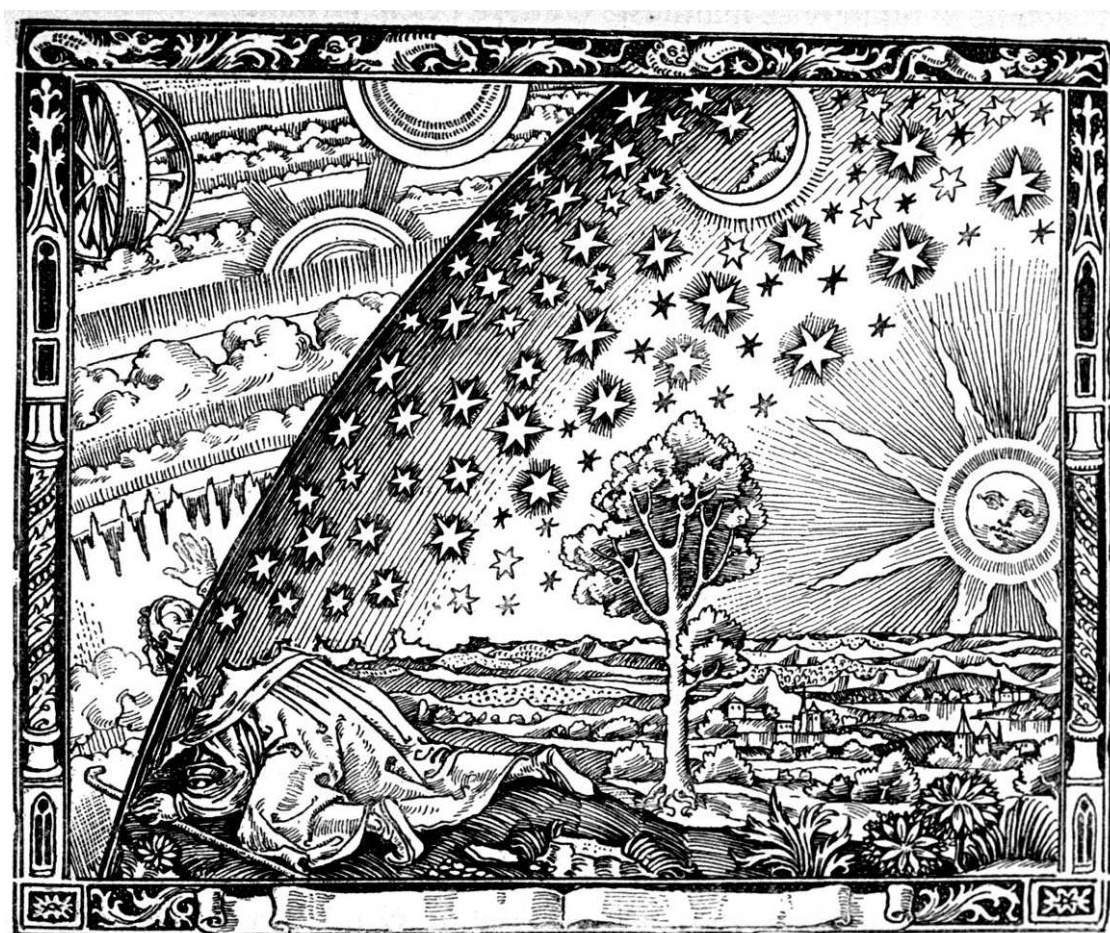

GNOSTICISM OCH GNOSIS

"Vakna upp och res dig ur din sömn och lyssna till orden i vårt brev! Minns att du är ett Konungars barn och se slaveriet som är ditt liv. Minns pärlan, för vilkens skull du reste till Egypten! Minns din praktfulla dräkt och din lysande mantel, som du kan bära när ditt namn nämns i livets bok, när ditt namn läses i hjältarnas bok, när du och din broder ärver vårt kungadöme." – Pärkans hymn

Termen *gnosticism* används idag för att beteckna ett antal olika trosföreställningar och religiösa sekter som florerade kring vår tideräknings början. Vissa av dessa var således äldre än kristendomen medan vissa andra växte fram inom den nystartade och ännu väldigt löst definierade religionen. Det går egentligen inte att klassificera alla dessa trosföreställningar, sekter och grupperingar under ett namn eller banér, då de sinsemellan skiljde sig åt väldigt mycket, inte bara vad gäller den kristna trosinriktningen utan även i synen på metafysiska frågeställningar om Gud, människan och materian och moraliska frågeställningar om äktenskap, samliv och synd.

Flera gemensamma faktorer fanns dock, där den viktigaste var betoningen av *gnosis*, en inre direktupplevd kunskap om eller förståelse av skapelsen, varifrån vi kommer, varför vi är här, och varthän vi är på väg. Denna insikt

möjliggjorde människans frigörelse från och väg ut ur okunskapens mörker (dvs. vårt vardagliga liv) och inträdet i hennes sanna hemvist i det gudomliga, fullheten eller *pleroma*. Pga. betoningen att varje individ själv kunde erhålla denna inre upplevelse, var gnosticismen per definition antiauktoritär. Möjligheten till frälsning var inte beroende av att efterfölja religiösa regler och dogmer för att, eventuellt, kunna erhålla Guds nåd, utan något som varje människa hade förmåga att själv igångsätta och utveckla genom eget inre arbete. Således kunde människan påverka sin situation själv och behövde inte förlita sig på ett prästerskap för att tolka och förstå Gud, skapelsen och människans sanna natur.

För att nå dit behövde man vakna upp och realisera gnosis, vilket delvis gjordes med hjälp av ett aktivt mytarbete. Dessa myter berörde allt ifrån Guds sanna väsen och natur, skapelsen och änglaväsen till människans uppkomst och uppgift. Den stora skillnaden med de gnostiska mytberättelserna, eller kanske snarare gnosticismens förståelse av myter generellt, var att de inte skulle tolkas bokstavligt då de inte sökte återge en faktisk historisk sanning. Således kunde gnostiska myter vara i motsättning till varandra även inom samma skola, då de tolkades på en mängd olika plan och förståelsenivåer. Av denna anledning fanns det ingen begränsning av antalet gnostiska evangelier, då varje man och kvinna som uppnått gnosis kunde teckna ned sin förståelse för att inspirera sina bröder och systrar. Genom idogt arbete och studium med dem, kunde gnosisupplevelsen upplösa de begränsade ordens former och leda individen mot tillvarons och existensens transcendentia sanning och essentiella enhet.

Med denna inställning är det inte helt förvånande att kristna gnostiker tolkade Bibelns myter helt annorlunda än sina ortodoxa syskon, trots att frågeställningarna var desamma och man utgick från samma observationer. Exempelvis, genom observationen att vi lever i en imperfekt värld som innehåller smärta och sorg, men där samtidigt skönhet och kärlek existerar, sökte gnostikerna svar på om en omnipotent och fullkomlig Gud kunde ha skapat denna ofullständiga värld, och var och varför lidandet och döden hade uppstått i skapelsen. Den ortodoxa kristendomen postulerade att det var människan som begått en katastrofal synd (Adam, Eva, ormen och äpplet) med resultat att hon fördrevs från Edens lustgård och att alla människor därefter föds och lever i synd, smärta och sorg.

Gnostikerna vände sig radikalt mot föreställningen om en sådan arvsynd och negativa människosyn, och just nämnda berättelse tolkades istället som människans första uppvaknande från en sömndrucken tillvaro, där ormen var ett gudomligt sändebud som väckte upp en slumrande potential inom människan. Man ansåg nämligen att det enklaste svaret på varför tillvaron inte var fullständig och perfekt var att det inte var den transcendentia sanna Guden som hade skapat människan och den förnimbara världen, utan ett lägre väsen, en halvgud, en *demiurg*. Denna *demiurg* (bl.a. benämnd som

Yaldabaoth, Samael och Saklas) identifierades ibland med gamla testamentets Gud Jahve, och en gnostisk myt berättar att när Yaldabaoth förkunnade för människan att "det finns ingen annan Gud jämte mig, jag är allena", hördes ett rop från himlen "sitter du och ljuger du nu igen min son". Ropet kom från Sofia, den gudomliga visdomen, som i många myter hade fött fram demiurgen, men som den senare var omedveten om. Den gudomliga gnistan inom människan förband varje individ med Sofia, och genom att uppväcka denna potential kunde man frigöra sig från demiurgens och dennes medhjälpare (arkonernas) välde och träda in i helheten. Inom den kristna gnosticismen skedde detta med hjälp av Kristus, som genom de nyttestamentliga myterna visade hur människan kunde realisera gnosis.

Gnosticismen har ofta betecknats som dualistisk, även om det inte alltid framgår vilken form av dualism det då är frågan om. En mer korrekt beskrivning kanske är att gnosticismen spänner från en "via negativa" till en "via positiva" syn och väg, där den ena ytterligheten såg materian som fallen och demiurgen som ett ont väsen, medan andra ytterligheten såg materian som omedveten men innehavandes en gudomlig potential och demiurgen som ett okunnigt men inte ont väsen. Det är då förvisso en dualism i att människan (som i sitt oupplysta tillstånd kan jämföras med demiurgen eller egot, med förmåga att skapa men som är okunnig om sin härkomst - själen eller självet) upplever sig som skild från gudomligheten i pleroma, trots att det blott är hennes egna begränsningar som exkluderar henne från helheten. Dualismen beror då på okunnighet, och den söker förening inom gudomligheten.

Exempel på den senare är den valentinska gnosticismen, utformad av Valentinus som under 200-talet var ytterst nära att bli vald till påve. Valentinus inspirerade en stor skara anhängare genom sina berömda tal och erkänt goda argumentation, där han bland annat förespråkade jämlikhet mellan män och kvinnor, även när det gällde prästerskap, och att religiösa dogmer snarare kunde hålla en kvar i ett sömndrucket tillstånd istället för att föra en närmare Gud. Kanske inte helt förvånande väckte detta ett starkt motstånd inom den ortodoxa kyrkan, även om frågorna är minst lika aktuella idag knappt 2000 år senare.

Tack vare 1950-talets fynd i Nag Hammadi, då en betydande mängd gnostiska dokument återfanns, har vår förståelse för den tidiga gnosticismen växt och berikats väldigt mycket, och nygnostiska grupperingar sprider sig idag över hela världen. När man betraktar dagens moderna människa, sekulariserad och lika skeptisk till självpåtaga auktoriteter som till den historiska sanningen hos många av de religiösa myter som agerat grundvalar för vår civilisation och moralitet, är det lätt att se hur gnosticismen kan uppfylla ett både religiöst och filosofiskt behov. Genom sin positiva människosyn, att vi här och nu kan påverka vår kontakt med det gudomliga, uppmanandet att överskrida inre och yttre begränsningar och spränga rigida

dogmer, samt användandet av myter som själslig utveckling och psykologisk danning, har gnosticismen fortfarande, åtminstone enligt denna författare, en viktig roll att fullföra. Måhända är människan mer mogen för detta idag än när gnostikerna förföljdes och mördades, i vilken förhoppning följande acklamation från en valentinsk mässa får avsluta denna korta presentation.

Hör oss, inneboende Kyrios, när vi sjunger om dina mysterier, som var före himlarna blev förseglade, Du som likväl kommer oss till mötes, så att inseglen som har begränsat oss sedan begynnelsen kan öppnas i oss av Kristus i oss. Vårt Ursprung, alla ursprungs Ursprung, ändlösa ljus, hör oss! Från dig har vi kommit och till dig skall vi åter vända, när det som förtärer allt förtärande har funnit ro och Din Verklighet blir vår verklighet.

© 2005-2008 Tommy Westlund